

բուենտագիտին գործատունը աչքէ անցնելու, Մէնիէ փառաւոր հացկերոյթ մը տուաւ՝ ուր հրաւիրեալ էր նա ինքն Բադրու պանեան: Կերակուրի ժամանակ ոտք ելաւ յանկարծ գաղղիացի բազմականներէն մէկը ըսելով. «Ինչ որ Պուտաբէշդի նուիրակը ասկէ երեք օր առաջ Բարիզ քաղաքին մաղթեց՝ որուն արձագանքը և ի Noisiel կը հնչէ, նոյնը կը մաղթեմ և ես Պուտաբէշդի համար, կեցցէ արևմտեանն Բարիզ՝ Պուտաբէշդ».

Այս միջոցին պարծանքն հայոց Բադրուպանեան՝ ընտրուեցաւ ընդհանուր բժշկական ընկերութեան և առողջաբանութեան արուեստական անդամ, իսկ Պելճիոյ արքունական ընդհանուր բժշկական ընկերութեան՝ արտաքին թղթակից անդամ: — Սակայն չի մոռնանք, անցաւոր է ամենայն ինչ յաշխարհի. 36 տարի փայլեցաւ յարեմուտս հունդարահայոց մարգարիտը Բադրուպանեան, որոյ այսօրուան օրս անջնջելի յիշատակը միայն կայ. անմահ հոգին յերկինս է, մահկանացուն կերակուր որդանք ի սիրտ երկրի, վասն զի անցեալ տարի յունիսի 3-ին գերեզման իջաւ. իմաստութեամբը, քրտնաջան աշխատութեամբը բարձրացուց իւր անձը, բարձրացուց մէկ ազգ մը, որուն հետ ապրեցաւ և որով փառաւորուեցաւ: Եղիսաբեթութեայօրիս որ կեանք տուաւ իրեն, և ծիծաղերես կը նայէր վրան, հիմայ կ'ողբայ զինքը՝ զիւր հարազատ որդին:

ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆՈՒ

ՄԱՍՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

(Տես յ'էջ 278)

— 303 —

ԱԶԳԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԳԱՀԱՄԱՐ

ԱԶԳԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Այս վիճակաց բուն տեղացի բնակիչն կրկին է՝ Հայ և Թաթար: Հայերը զիրենք կը համարին տեղեացս նախկին բնակիչք, և իրենց ծագումը կը հանեն մինչեւ ի Հայկ՝ Թոռն Նոյի, յորմէ և զիրենք Հայ կ'անուանեն: Առանց Հայոց պատմութեան մէջ մխելու՝ հարկ կը համարիմ հօս հարեւանցի ակնարկել՝ որ նոցա տիրապետութիւնը 4000

տարի տեւած է, որոյ բովանդակ ընթացքին մէջ անդադար պայքարեր են դրացի՝ ու նաև հեռաւոր կողմերէն եկած ասպատակաց հետ: Գտնուելով ընդ մէջ Ասիոյ և Եւրոպայ ճանապարհին վրայ՝ պէտք էին պաշտպանել զիրենք հաւասարապէս թէ եւրոպացւոց և թէ ասիացւոց դէմ: Հայք՝ իրենց զինուոց ուժով և դիմացկուն բնութեամբ՝ երկար ժամանակ իրենց հայրենի լեռները ձեռքերնէն չը հանեցին. բայց տակաւ Յոյնք և Հռոմք սկսան ճնշել զանոնք և նուաճել իրենց իշխանութեան ներքոյ. ապա վրայ եկան արեւելեան յարձակմունք՝ Պարսիկ և այլ բազում Միջին Ասիոյ ժողովրդոց, որ այնպէս վայրենաբար յորդեցին յԵւրոպէ ի միջին դարս: Նախիջեւանու աւանին մէջ ցարդ իսկ կը յիշեն լանկ-թիմուրի անունը, որ Երընջակ գետոյ (Ալինճա-չայի) անմատոյց բերդին մէջ ամրացած՝ բնակիչքը անօթութեամբ մեռուց, և գրեթէ մի առ մի ջնջեց. — կազ լանկ-թիմուրի անուան կը հանդիպիմք. նաեւ դամբանա-կան վերտառութեանց մէջ. ինչպէս Դարալաղզի վիճակին՝ կուչի գիւղին հին գերեզմաննոցի մէջ՝ դամբանաքարի մի վերայ ընթերցայ հետեեալ տողերը. — (կէտերը ջնջուած բառից տեղ գրուած են).

**Ղարաուշկեցի եւ Պետրոս Էրեց կիրեցի* . . . ի քուսկանին ՌՃԵ, որ տարին...
Շահ քաւնը, որ Գիլանայ փառչաին (էր),
ստաւ.... գոռով.... խարձ երաւ:**

Շարունակեալ անվերջ պատերազմը՝ յետ Հայոց թագաւորու-թիւնը ձեւանալու, տրոհեց զայն փոքր փոքր իշխանութեանց, և կամաց կամաց տարաւ հասուց իր կատարեալ անկմանն: Սա-կայն և այնու հանգերձ բուռն մի արաբատեան Հայք դեռ եւս շարունակեցին պատերազմիլ՝ ոչ ևս քաղաքական ազատութեան համար, այլ իրենց եկեղեցւոյն վրայ նահատակելով: Արաբա-տեան Հայաստանի հարկաւոր հանգամանաց մէջ գտնուելուն վերջին դարուց պատմութիւնը՝ կը ցուցանէ թէ սրչափ այդ Հայերը հաւատարիմ էին իրենց կրօնին: Ասոնք աներկիւղ՝ նախարարի մի առաջնորդութեամբ՝ կը խիզախէին Պարսից բանակին ահաւոր զօրութեան դէմ, որպէս զի կարենան անխախտ

* Հեղինակը գրեցի կը թարգմտեն:

պահել հայրենի կրօնքն և եկեղեցին . բայց վերջապէս չկրցան իսպառ տեսել և յաջողիլ ուղածնուն մէջ : Պարսիկ և Տաճիկ աշխարհակալութեանց ուժգին ճնշմամբ՝ Հայոց մասն մի խոնարհեցաւ անոնց գաւազանին տակ , մաս մ'այլ սպռնեաց ցիրուցան ընդ ամենայն աշխարհ ի գիւտ ոգեպահիկ հացի՝ ի պահեստ կենաց : Օտար ժողովրդոց միջի կեանքը՝ գրեթէ հայ բնութեան վիճակուած ամէն յատկութիւնքն այլափոխեց , սկարացուց անոնց պատերազմական ոգին , զօրացուց անոնց մէջ ծածկամտութիւն , խորագիտութիւն , որք դարձան միակ միջոց անկասկած ապրուստի : Բաց աստի քանի մի Հայ գաղթականութիւններ մոռցան նաեւ իրենց լեզուն և սովորոյթքը , թէպէտ և անխախտ պահելով իրենց կրօնքը : Հայու բնութեան վերագրուած բոլոր պարսաւելի յատկութիւնքը՝ անոր քաղաքական կենաց արդիւնք լինելով , հետեւաբար՝ անոնց ժողովրդական բնութեան նկատմամբ՝ օտար տարր մի կը կազմեն : Ով որ ծանօթ է Հայաստանի սիրտը բնակող Հայ գիւղական ընկերութեան , նա իսկոյն կը համոզի՝ որ Հայն ամենեւին այն շատ մի տեղագրաց ներկայացուցածին համաձայն չէ , որոց հետազօտութեանց առարկայն գլխաւորապէս Հայու վաճառական գասն եղած է , որ ոչ միայն ի Հայս՝ այլ և ամէն ազգաց մէջ կ'որոշի իւր քանի մի ոչ դովելի յատկութեամբք : Ուստի ես այլ , Հայոց վրայ խօսելով , առանձին կերպով մի գիւղաբնակ ընկերութիւնը կը նկատեմ , որ ըստ իս , պէտք է իբրեւ ազգին տիպար ծառայէ :

Այս վիճակաց մէջ բնակող Հայերը՝ մեծաւ մասամբ միջնահասակ են , թխագոյն գիմօք և սեաւ վառվրոտն աչքերով , նոյնպէս և սեաւ գանգուր մազերով : Աշխատասիրութեան , խոհականութեան և կենաց ժուժկալութեան մէջ՝ հաւասարող նախանձորդ մի չունին : Հայն գարնան սկիզբէն ձեռք կը զարնէ իր անդուշ աշխատութեանը արտի և պարտիղին մէջ , պատրաստելով այնու իր սննդեան տարեկան պաշարը : Դաշտի աշխատութիւնքն այլ կ'աւարտի : Բայց նա անգործ չի մնար . կը քաշէ իր առջեւ՝ պահած նախալըհեղեղեան կազմածը , և կնոջը պատրաստած բամբակաթիղթոյ թելով՝ կը սկսի ծաղկալաթ հիւսել , և կամ ձեռքի ջահրակաւ բամբակը սերմերէն կը մաքրէ : Ձմերուան երկար գիշերներ և տօնի օրեր՝ Հայերը ախոռներու մէջ առանձին պատրաստուած տեղ մի կը ժողվուին , Միաճառ կոչուած , ուր բամբակը կոկոններէն դուրս հանելով կը զբաղին : Մեր այս գործողութիւնն տանց մէջ քոչրսիի վրայ կը կատարեն , ուրբերնին ի ցրտոյ անոր տակէն անցած թոնրի ջերմ պարունակին մէջ պատսպարելով : Հայ կինը դաշտի աշխատու-

թեան սակաւ կը մասնակցի, ի բաց առեալ լեռնաքնակ գիւղերը՝ ուր գրեթէ արանց հաւասար կ'աշխատին: Հովտային մասանց մէջ նա կ'ոռոգէ պահեցր ե բամբակաթուղթը, և ի պարտիզին կ'օգնէ առն մի քանի թեթեւ գործերու մէջ: Տան մէջ բովանդակ հոգն ու տանտիկնութիւնը կնոջ վրայ է, ինչպէս կաթի և կաթնեղինաց տնտեսութիւնը, կարը, խոհակերութիւնն և այլն: Նա ըստ սովորութեան պէտք է առաւօտ արշալուսին ելնէ, և այն ատեն կ'աւելէ տունը, կը կրէ ամբողջ օրուան գործ, ածութեան համար՝ բաւական ջուր, և սպա կը սկսի խոհակերել: Իսկ երբ կերակրոյ պատրաստութիւնը կ'աւարտէ՝ կարելու ձեռք կը զարնէ: Մնացած ժամանակը՝ եթէ ամենեւին գործ չկայ՝ դատարկ կ'անցընեն, կամ՝ ձմեռները քուրսի տակ նըստած՝ կը զբօսնուն:

ՅԱՆԿ

Պաղիկեան աղանդն	365
Ախրիկէ	381
Մեծ և փոքր մարդիկ	386
Բարիգութեան գրաստունը	387
Ուսումն Հայ լեզուի	390
Շիգակօ	394
Ջրոյ գոյները	397
Գր. Բաղրուպանեան	405
Ստոր. Նախիջևանու	409

